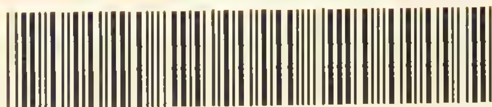
KJELLBERG, A.

Om ungdomens fysiska uppfostran förr och nu. 1876.

KJELLBERG

Om ungdomens fysiska uppfostran förr och nu.

Tal vid Upsala Läkareförenings högtidsdag
den 16 Sept. 1876

af

N. G. KJELLBERG.

Bland förhållanden, som inverka bestämmande på ett folks framtid, finnas väl icke några af djupare betydelse än de, som beröra det uppväxande slägtets vård. Förhållandet mellan föräldrar och barn, mellan lärare och lärjungar, mellan äldre och yngre bestämmer utvecklingens gång, och arten af de krafter, som dervid äro i verksamhet, angifva rigtningen antingen till förädling och ökad styrka, eller mot en stundande upplösning. Uppfostran och undervisning heta dessa krafter, genom hvilka de fysiska, andliga och sedliga anlagen skola utvecklas och danas.

Så länge lifvet varar, fortfara dessa krafter att verka, inbördes understödjande och ersättande hvarandra, ty intet lefvande förblifver oförändradt, rigtningen må nu vara uppåt eller nedåt.

Den gamle, som länge samlat visdom i lifvets stora realskola, kan ännu hemta rättelse och undervisning genom umgänget med yngre slägten, ty hvarje ny tidsålder innebär något nytt. Mycket kan han vinna genom att med öppen blick följa de

unges sträfvan; ungdomens värme lifvar hans tanke och manar fram till förnyad pröfning minnen från flydda tider, men ännu mer kan han hafva att gifva, ty ju längre de äldre kommit i sin utveckling, desto lättare skall det lyckas de unge att hemta bildning af deras umgänge.

Ojemförligt mycket mera både att gifva och taga hafva dock de, på hvilkas ansvar ungdomens uppfostran närmast blifvit lagd. I fadrens fotspår söker sonen gerna sin väg, och modrens sinne röjes lätt af barnens hjertelag. »Håll dig sjelf ren från allt ondt, så framt du vill, att dina barn icke skola handla orätt», säger redan Juvenalis; »låt ej något för öga eller öra sårande komma öfver tröskeln till det rum, der ett barn vistas; ty ingen är man skyldig så stor aktning som åt dem. Om du derföre hvälfver något ondt i ditt sinne, må det då vara din lille son, som derifrån håller dig tillbaka»[1].

Denna de äldres pligt, att noga vaka öfver sig sjelfva i sina barns närvaro, innebär ett moment af sedlig uppfostran för dem sjelfva, hvars stora inflytande väl ingen tänkande fader eller moder kan underlåta att med ödmjukt och tacksamt hjerta erkänna. Men af ännu större och mera genomgripande betydelse är den förädlande kraften af föräldrars och barns inbördes kärlek. Hela den menskliga tillvaron hvilar ytterst på det gudomliga budet: »älsker hvarannan inbördes», men sitt skönaste och mest fulländade uttryck har dock budet fått inom familjen, hvars lycka eller olycka deraf är beroende.

Föräldrars kärlek till sina barn är en stark och varaktig kraft för deras egen moraliska utveckling, ty den är mäktig af uppoffring, gifver utan att fordra och upphör ej förr än med lifvet, men mäktigast måste dock det växande barnet sjelft taga intryck af de omgifvandes personligheter till godt eller ondt, till väl eller ve. Föräldrar, uppfostrare, lärare, alla lemna de hos det unga sinnet intryck, som inverka på dess daning och bestämma dess art; intryck, som lifvets skiftande öden sedan ej förmå att utplåna, på samma sätt som kroppen till

1) Juvenalis. Sat. XIV.

sin utveckling är beroende af den vård, som lemnas af kärleksfulla händer, eller af vårdslösa.

Bland allt det underbara, som på jorden möter vårt öga, finnes intet större under än det i sig sjelft så hjelplösa menniskobarnet. Hos hvarje annan lefvande varelse är redan vid födelsen den typ bestämd, som sedan under utvecklingen träder oss till möte efter lagar, som vi på förhand kunna beräkna. Äfven menniskan fick sina race-bestämningar, men i öfrigt blef henne en frihet i utvecklingen gifven, som naturen eljest icke känner. Denna mångskiftande bildbarhet, dessa oberäkneliga inneboende anlag ställa henne ensam och skiljd från hela den öfriga verlden af lefvande varelser, och den nyare tidens sträfvan att visa menniskans ursprungliga identitet med djuren har ej heller lyckats framlägga ett enda verkligt bevis.

Huru stor uppfostrans makt är öfver anlagen under barnaåldern, visar oss den menskliga utvecklingens historia genom talrika exempel [1]; må det då tillåtas mig att i en schematisk bild upptaga hvad erfarenheten i liknande fall redan fastställt såsom gifvet.

Vi skulle då kunna tänka oss, att vi någon gång sett en skara af friska och blomstrande små barn af samma familj för sista gången samlade, innan de gingo att skiljas hvart och ett åt sitt håll i den vida verlden. Alla de små hade då samma typ och samma tecken af sin gemensamma härkomst, endast åldern skiljde dem åt. Vi skulle kunna antaga, att de alla voro färdiga att lemna hemmet, att de öfverlemnades för att fostras och vårdas af främlingar, som tillhörde nationer, vidt spridda öfver jordens yta från polartrakterna till equatorn, och från Amerikas vildmarker i den aflägsna vestern till Asiens fjerran länder i öster.

---

[1] »Barnalifvet», säger Friedrich Cramer, »erbjuder till yttre omfånget den största rikedomen i utvecklingen, från den första sinliga existensen till det vaknande medvetandet, från uppfattningen af den egna personligheten till uppfattningen af den yttre verlden genom språket». Geschichte der Erziehung und des Unterrichts.

Låtom oss nu äfven föreställa oss, att vi efter loppet af några tiotal år återse dem alla, fostrare så väl som myndlingar. Hvad kunna vi då vänta att få se? Fosterfäderna kunna vi igenkänna, de hafva blifvit några år äldre, det är allt; men hvad har det blifvit af barnen? Utvecklingen har fortgått hos dem alla; ett uppmärksamt öga kan visserligen finna tycke i anletsdragen, men det är ock den enda likheten. Den ene är t. ex. en Eskimå, som blott längtar åter till sin kajak och sin af sältran doftande koja, den andre en solbränd Arab, som med stolt förakt betraktar sina forna lekkamrater, den tredje möjligen en Pawnee-krigare med tatueradt ansigte, hvars glädje det är att på den osadlade mustangen jaga fram öfver prairien i spåret efter en flock bufflar eller någon hatad Sioux, den fjerde, som det aflägsna Japan fostrat, har hufvudet måhända fullt af österns föråldrade visdom, men förmår ej fatta, huru desse kunna vara hans bröder. — Alla hafva de till lefnadsvanor och behof, till uppfattning och karakter blifvit införlifvade med de folk, som gifvit dem hem och vård.

Enstaka exempel af liknande art finnas så många, att bildens möjlighet icke kan sättas i fråga, och de bidraga alla att visa, hurusom menniskornas olika utveckling i moraliskt och fysiskt hänseende är till stor del en följd af deras olika uppfostran. Till och med den yttre gestalten kan taga varaktiga intryck af erhållen behandling i unga år, ehuru bland jordens skiljda folk åsigterna varit mycket delade om hvad som kunde vara rätt värdt att eftersträfva.

Omagua-stammen hade t. ex. för sed att invekla det nyfödda barnets hufvud i bomull och lägga små fyrkantiga bräden öfver pannan och bakhufvudet, samt surra dem samman med starka band för att gifva hufvudet en spetsig form. Detta ger likhet med fullmånen, sade de, deras typ för allt skönt och herrligt.

Hos Tshaktas, som bodde vid stränderna af Missisippi, lade modren sitt nyfödda barn utsträckt på ryggen i en urholkad ho af trä, som hade en fyrkantig urgröpning för hufvudet. Sedan fästades på pannan en påse med sand, som genom sitt

tryck skulle gifva hufvudet den högt värderade fyrkantiga formen.

En annan folkstam på kusten af Zanguebar vid Guilimanei-floden önskade gifva sina barn små hufvuden och lät dem derföre bära hattar af stengods, hvilkas tyngd med åren ökades ända till en vigt af 10 à 12 skålpund.

Hos de folk, som visat sig ega förmåga af utveckling, har man deremot funnit en bestämd sträfvan att vid barnens uppfostran följa naturens egna anvisningar, att utveckla och stärka, icke att förqväfva och betvinga.

I Indien uppfostrades barnen strängt skiljda efter de 4 kasterna, bland hvilka en hvar hade sin uppgift att fylla. Brama skapade braminkasten af sitt hufvud, krigarne af sina armar, köpmännen af sina länder, och de föraktade Sudras af sina fötter. Braminernas skolor blefvo utgångspunkter för de vestasiatiska och europeiska folkens bildning, och såväl språken, som arten af den andliga utvecklingen visa, att det är på stränderna af Ganges, som den vesterländska kulturens vagga en gång stått.

Från Indien kan gången af folkens upplysning med lätthet följas till Persien, och vi äro ej alldeles utan kunskap om hvad de gamla perserne under sin krafts dagar tänkte om sina barns uppfostran. Hufvudämnen för den persiska gossen vid hans uppfostran voro tre. Han skulle lära sig rida, skjuta med båge och tala sanning.

Strabo beskrifver de persiske ynglingarnes öfningar på följande vis: »På morgonen samlas ungdomen på gifvet tecken till vapenöfning och jagt, och för hvarje femtiotal sättes en förnäm mans son till förman, som de öfriga vid löpningen måste följa genom en bana af 30 till 40 stadier [1]). De öfva äfven sin stämma, andedrägten och bröstet, härda sin kropp genom olika medel och vänja sig vid knapp kost och vid nattlig vaktgöring på fria fältet. På eftermiddagarne plantera de träd och uppgräfva nyttiga rötter eller förfärdiga vapen, nät o. dyl. — Af

---

1) En väglängd af en half till $^2/_3$ svensk mil. Ett stadium = 625 fot.

en hvar fordras sedan redogörelse för hvad han sålunda kunnat inhemta»[1]).

Från 16:de eller 17:de året hade ynglingen att göra bevakningstjenst, och fördes derunder vissa dagar i månaden på jagt, som hos perserna ansågs såsom den bästa öfningen för kriget.

De gamle Egyptierna lefde efter det indiska sättet strängt delade i kaster, och bland dessa var det egentligen endast krigare- och prestkasterna, som egnade någon synnerlig omsorg åt barnens uppfostran. Berättelsen om SESOSTRIS' uppfostran visar oss, att redan i denna aflägsna forntid man visste att skatta öfningens betydelse. Alla gossebarn, födda på samma dag som prinsen, samlades från hela landet med ammor och öfrigt tillbehör; de fingo sedan alla samma uppfostran och undervisning. Då de uppväxte, öfvades de dagligen i kamp och lekar, och ingen fick gå till måltiden innan han genomlupit ett visst antal stadier. Då de sedan blefvo män, voro de starka, modige och oförvägne, och SESOSTRIS kunde med dem genomföra sina prisade hjeltedater.

Under de senare Faraonerna synas dock kroppsöfningar för barn mera komna ur bruk, i samma mån som folkets hela karakter blef mera mörk, dyster och grubblande, och kraftens ande vek bort, för att söka sitt hem på en annan sida af Medelhafvet. Fortsättande sin gång mot vester och norr från Mesopotamien och Egypten gick den indiska kulturen öfver Mindre Asien till den europeiska kontinenten, der det helleniska folket erbjöd passande grund för en hittills okänd blomstring.

Kännedomen om detta märkvärdiga folks lif är med otrolig möda och flit samlad från skiljda håll och från vidt skiljda tidsåldrar. Böcker och inskrifter, konstverk, vapen och minnesvårdar hafva härvid lemnat bidrag, och den ena generationen

1) XENOPHON har lemnat en likartad skildring af ungdomens utbildning bland perserna. »Gossar och unge män» säger han »måste vid dagens inbrott infinna sig på sina öfningsplatser. Äldre män taga befäl öfver ungdomen för att utbilda dem till goda borgare och vänja dem vid måttlighet, återhållsamhet och lydnad mot öfverheten. — Under fristunderna öfva de sig med båge och kastskifva».

af forskare efter den andra har lemnat i arf de mognade frukterna af forskningens ärorika arbete. De äldsta teckningarna af lifvet i det gamla Grekland lemna oss Iliaden och Odysseen, teckningar, hvilkas hänförande och lefvande bilder ännu efter årtusenden anses lika oskattbara; dock är det först från femte århundradet före Christus, som fragmenterna af hellenisk literatur och konst börja lemna material till noggranna skildringar af det dagliga lifvet i Hellas under en tiderymd, som sträcker sig ända till slutet af fjerde århundradet. Klarast framträder härvid bilden af det atheniensiska folkets lif i början af det fjerde århundradet, och det är derföre äfven från denna tid, vi skola samla några spridda drag till belysning af ett ämne, som har sin stora betydelse för alla tider, och ej minst för den, uti hvilken vi sjelfva lefva.

Från början af det tredje århundradet, då de grekiska republikerna begynte sjunka för att slutligen öfvergå i det macedoniska konungariket, äro spåren af den grekiska kulturens utveckling mycket sparsammare, men bilden framträder ånyo tydligare med ingången af det sista århundradet f. Chr., ehuru det då är från Rom, som belysningen kommer, från det stora rikets hufvudstad, dit den grekiska anden då redan inflyttat.

Från dessa aflägsna tidsåldrar har inflytandet af den grekiska kulturen fortplantat sig genom det ena seklet efter det andra; det kan med lätthet spåras i vår egen tid, och våra efterkommande skola ännu länge komma att gå i skola hos det gamla Greklands store tänkare och konstnärer.

Men icke blott i bestämmandet af tankens lagar och skönhetens begrepp äro de våra läromästare; det fina, sprittande skämtet, som lifvar och kryddar det bildade samqvämet, den dramatiska konsten, musiken och poesien, hjeltedikten likså väl som det passionerade erotiska qvädet äro i de fragmenter, vi äga af den grekiska literaturen, behandlade med ett mästerskap, som en senare tid förgäfves sökt att öfverträffa.

Frågar man nu efter orsakerna, genom hvilka det blef möjligt för det lilla helleniska folket att vinna ett så ojemförligt försprång framför alla samtida folk, så måste svaret blifva,

att man i Grekland bättre än annorstädes förstod att taga vård om ungdomens utveckling, och att man vid dess uppfostran bättre visste att följa naturens oföränderliga lagar. I hela det grekiska lefnadssättet röjer sig en sund uppfattning af lagarna för det fysiska lifvet, och helt visst var det från den Hippokratiska medicinen, som dessa djupare insigter om menniskonaturen hade sitt ursprung.

Barnens uppfostran var hos grekerna statens uppgift, hos romarne familjens ensak, hvarmed staten ej hade något att skaffa. Familjefadren var der enväldig inom sitt hus, innanför hvars dörr allt annat inflytande upphörde. Hos ingendera folket hade barnet sjelft någon rätt, och fadren var fullt berättigad att förskjuta sitt barn, om han fann detta för sig besvärligt. Efter barnets födelse var första frågan den, om det skulle behållas eller icke. Det nedlades då framför fadrens fötter; upptog han det, så förband han sig dermed att sörja för dess uppfostran, men lät han det ligga, så blef det utan barmhertighet utsatt och öfvergifvet. Befanns barnet på något sätt missbildadt, var det senare regel, som med obeveklig stränghet följdes.

Längst i hänsynslös grymhet gick man i Sparta, der ej ens fadren tilläts att afgöra, om hans nyfödda barn skulle få lefva eller icke. Lykurgi lag föreskref, att barnet skulle genast föras inför de äldste i statsförsamlingen, och om det då icke befanns starkt och välbildadt nog för att blifva en värdig spartansk medborgare, blef det buret upp på berget Taygetos och kastadt i en bergsklyfta, der det lemnades till pris åt de vilda djuren. Det var dock ej endast Spartanerna, som gjorde sig skyldiga till dessa afskyvärda barnamord. Äfven i det öfriga Grekland ansågs det vara i sin ordning, att de barn utsattes, som möjligen kunde falla besvärliga, och till och med Plato föreslår i sin mönsterstat, att alla barn skola dödas, för hvilka statens jordlotter ej anses räcka till. Aristoteles deremot anser en abortus præmaturus vara att föredraga för att vinna samma resultat. Endast Thebanerne förklarade barnamord vara brott och belade det med dödsstraff. Kunde

fadren der ej uppfostra sitt barn, blef det öfverlemnadt till en annan, som då egde rätt att uppfostra det till slaf [1]).

Äfven i Rom blefvo de nyfödda barnen ofta utsatta, synnerligast efter det sederna börjat råka i förfall, och det var först i fjerde århundradet efter Chr. som barnamord förklarades vara ett brott, hvilket belades med straff.

Barnens första vård och uppfostran öfverlemnades hos grekerna nästan helt och hållet åt ammorna, som vanligen voro slafvinnor, emedan dessa ansågos vara pålitligare än de legda. Ammsagor voro barnens första andliga näring, och sannolikt bedrefs med dem lika myeket ofog, som i vår egen' tid. Att skrämma barnen för spöken och troll, ansågs lika oskyldigt då som nu, och deras fantasi fylldes äfven rikligt med mytiska bilder och oklara föreställningar, som icke kunde vara utan inflytande på deras senare utveckling.

Med sjunde årets ingång lemnade gossen ammstugan, och den manliga uppfostran tog sin början. I Sparta blefvo gossarne då inskrifna och indelade i vissa rotar (ἶλαι) och större afdelningar (ἀγέλαι) som ställdes under ledning och befäl af äldre ynglingar, ἰλάρχαι, hvilkas pligt det var att leda öfningarna. Det hela öfvervakades af pedonomerna, som alltid måste vara tillstädes för att hålla uppsigt öfver såväl lekar› som kroppsöfningar.

I Athen var barnens undervisning under dessa år föräldrarnes ensak, ehuru de sjelfva sällan personligen befattade sig dermed. Då gossen i sitt sjunde år lemnade barnkammaren och amman (τροφός), fick han en manlig vårdare (παιδαγωγός), som det ålåg att ständigt hafva honom med sig, leda och vårda honom. Pedagogen var hans dagliga sällskap, han följde honom i skolan, på palestran, till badet, i hemmet och lemnade honom icke förr än han såsom ung man kunde ansvara för sig sjelf. Pedagogen var vanligen en slaf, mera sällan en fri man, som

---

1) Alla faderlösa barn togos i skydd af staten, som förordnade om särskild förmyndare, men hade fadren fallit i krig, blef barnet uppfostradt på offentlig bekostnad till dess 20:de år, då det jemväl förseddes med fullständig krigsrustning.

mot lön åtog sig ansvaret[1]). Han hade sig anförtrodd gossens uppfostran och sedliga vård, men lärare var han egentligen icke. Deremot hade pedagogen att vaka öfver, att gossen ej blef utsatt för dåliga sällskaper och förledande exempel, att han höll sig till sanningen och lärde sig skilja mellan rätt och orätt. Äfven i det yttre uppträdandet skulle pedagogen tillse, att reglorna för det passande alltid iakttogs, att gossen visade aktning och uppmärksamhet mot de äldre, och att den blifvande friborne Hellenen uti sitt yttre skiek ej gjorde sig skyldig till något fel mot det allmänna bruket. Ett bullersamt och häftigt uppträdande ansågs rått och opassande, hvaremot saktmod och blygsamhet ansågos som ungdomens skönaste prydnader[2]).

Intet är vanligare än att höra vårdslösa föräldrar beklaga sig öfver vanartiga barn, och dåliga lärare öfver håglösa lärjungar. I Athen ansåg man, att sådana fel hos de unge egentligen utvisa fel i ledningen och undervisningen, och om vanarter visade sig hos ungdomen, gjordes äfven pedagogerna ansvariga derför. Det berättas, att då DIOGENES en gång fick se en gosse, som åt kött utan att dertill taga bröd, lät han gossen äta, men gick fram till den bredvid stående pedagogen och gaf honom en örfil. Hos oss är man icke alltid af samma åsigt som Diogenes om, hvem det är, som kindpusten rätteligen tillkommer, då ungdom visar olater eller bristande vett.

Den första skolundervisningen blef i Grekland meddelad gossen af privat lärare (γραμματιστής) och tyckes hafva fortgått under 8 månader af året, med 4 feriemånader under

---

1) Sjelf kunde pedagogen ofta ej ens rent tala grekiska, då han var en främling. Så vet man t. ex., att ZOPIRUS, Alcibiades' pedagog, var en slaf från Thracien.

2) Xenophon berättar om gossen AVTOLYKOS, som vunnit seger vid en täfling och derföre fått sig tillerkänd en festmåltid, att, då de öfriga gossarne derunder ropade: nu vore han väl stolt öfver sin seger, utbrast Avtolykos rodnande: »Nej, vid Zeus, det är jag icke». En af ynglingarne frågade: men hvad har du då att vara stolt öfver? — »Öfver min fader», svarade ynglingen, och böjde sig vördnadsfullt ner mot den vid hans sida liggande fadren.

sommaren. Några särskildt inrättade skolhus hade desse föga bemedlade skolmästare vanligen icke att tillgå, utan voro de i allmänhet hänvisade till de allmänna platserna eller till några enkla lokaler, der de nödiga sittplatserna kunde beredas. Lärarekallet stod för öfrigt i anseende så lågt, att DEMOSTHENES ansåg sig kunna skymfa AESCHINES genom att påminna honom, att hans fader en gång varit skollärare [1]. Då gossen lärt läsa, skrifva och räkna, lemnade han vanligen den lägre skolan hos grammatisten för att söka inträde hos någon språklärare (*γραμματικός*), som då åtog sig hans vidare utbildning. Grammatikern var en literärt bildad man, och stod derföre äfven högre i anseende än grammatisten. Till anseende af statsborgare kunde han dock sällan höja sig.

Föredraget i grammatikernas skolor utgjordes mest af de Homeriska sångerna och andra diktares, hvilka af läraren förelästes, under det de unge gjorde anteckningar. De öfvade sig sålunda i rättskrifning och blefvo på samma gång bekanta med det bästa af literaturen. Sedan öfvergick man till grammatikaliska och historiska studier öfver det lästa, deklamation, stilöfningar, berättelser och tal öfver uppgifna ämnen.

Bland läroämnena i de grekiska skolorna ingick äfven musiken till ej ringa del. Ynglingarne lärde sig sjunga de lyriske poeternas sånger och derjemte spela på den 7-strängade lyran. Äfven flöjten kunde de behandla, ehuru den endast i Beotien hade stort anseende och i det öfriga Grekland aldrig kunde hålla sig uppe i täflan med lyran [2]. Den frygiska musiken ansågs mindre passande för ungdomen, hvaremot den doriska och lydiska berömdes, men hvarutinnan dessa tonarter egentligen skiljde sig, veta vi dock icke.

Musiken hade enligt de gamle en etisk betydelse vid uppfostran. Genom toner och takt skulle mildhet och harmoni

---

1) Då tyrannen DIONYSIUS blifvit fördrifven från Syracusa, berättas han hafva varit så medellös, att han lifnärt sig genom att på gatan i Korinth hålla skola för små barn.

2) Sagan om Apollo och Marsyas är en bild af de gamla grekernas öfvervägande smak för strängaspelet.

ingjutas i de ungas sinnen, och de skulle derigenom läras att njuta af bildande nöjen under sina lediga stunder.

Musiken var dock ej den enda konstarten, som ingick såsom bildningsmedel för den unge greken. Äfven ögat borde öppnas för formens skönhet, och så klart var de gamles medvetande om konstens förädlande inflytande på det unga sinnet, att ingen skola ansågs fullständig, om der icke äfven lemnades undervisning i teckning. Man begagnade härvid taflor af buxbom, som voro så beredda, att teckningen kunde göras med en griffel af metall eller med en pensel. Det var genom denna skolans vård om de gryende anlagen, som den plastiska konsten hos Grekerna kunde nå en sådan utveckling, att dess mästerverk ännu stå som aldrig öfverträffade mönster.

Till området för grammatikernes undervisning hörde äfven matematik och astronomi, som man fann nödvändig vid förklaringen af de episka skaldernas skildringar af naturen. I den mån matematiken af Greklands lärde utvecklades till exakt vetenskap, blef äfven dess inflytande på skolorna af större betydelse såsom medel att öfva och skärpa tankeförmågan.

Grammatik, musik och matematik utgjorde alltså de trenne hufvudfacken i de grekiska skolorna (ἐγκύκλιος παιδεία), men först och sist måste läraren tillse, att ynglingens kropp erhöll den omsorgsfulla vård, som erfordrades för en sund och kraftig utveckling. Åt kroppsöfningarne och lekarne var en bestämd del af dagen egnad, men dertill kom äfven det nationela badet, som ansågs lika oumbärligt.

Det grekiska badet var en institution, som djupt ingrep i det dagliga lifvet och derför äfven var af stor betydelse för den allmänna helsovården. Från Grekland gick smaken för bad öfver till Italien, och de romerska termerna visa ännu i dag, till hvilken grad man derför kunde göra uppoffringar. För ungdomen ansågs det kalla fria sjö- eller flodbadet mest passande, men inom hus användes äfven varma begjutningar och gnidningar af huden under en förhöjd temperatur. Sådant var det grekiska badet åtminstone under en senare period, och

samma typ återfinnes ännu i dag i Orienten, der turkar och araber vid sina bad följa samma reglor, som fordom grekerna.

Ungdomens uppfostran hade i Grekland en tvåfaldig betydelse. Barnet och ynglingen skulle läras att utveckla och vårda sin kropp samt derjemte att odla sitt förstånd och inhemta vetande. *Γυμναστική καὶ μουσική.* Inom de olika staterna lade man största vigten på den ena eller andra rigtningen, men alltid var man medveten om bådas nödvändighet. I Sparta höll man strängt på kroppsöfningarna såsom hufvudsak jemte öfningen att med ständaktighet uthärda smärta och kroppsligt obehag. Äfven thebanerne utmärkte sig genom stor färdighet i kroppsöfningar, hvaremot ungdomen i Arkadien mest sysselsattes med öfningar i sång och musik, hvari den äfven vann ett erkändt mästerskap. I Athen synes man hafva funnit den rätta medelvägen och behandlat de båda hufvudriktningarna med lika omvårdnad. En blick på den atheniensiska ungdomens dagliga lif bör derföre icke vara utan intresse.

Vid solens uppgång samlades ungdomsskaran till kroppsöfningar, och gymnasiarken såg noga efter, att icke någon fattades. För de mindre gossarna bestodo öfningarna mest i lekar, och ett betydligt antal sådana finnas hos författarne omnämnda. Hjulet (*τροχός*), som framdrefs med en käpp, var en träget använd leksak af de yngste. Det var vanligen af metall och hade små klockor på insidan, som klingade då det rullade fram. Trissan (*στρόμβος*) värderades mer af de något äldre gossarne, men främst af alla lekar stod dock bollspelet, som älskades lika högt af yngre och äldre [1]).

Det finnes föröfrigt ej mången lek på vår tids lekplatser för små barn, som ej redan var känd på de atheniensiska för mer än 2000 år sedan. Der svängde man i höga gungor, eller gick på styltor, eller slog »smörgås» utefter en blank vattenyta, eller kastade till måls med stenskifvor; eller ock

1) Galenus har skrifvit en bok om bollspelets nytta (*περὶ μακρᾶς σφαίρας*). Det är nyttigt, säger han, ej blott för kroppens helsa och utveckling, utan äfven att skärpa uppmärksamheten och lifva sinnet.

spelte man kronvägg, tärning eller fingerspelet, som ännu i dag förekommer i Italien.

För de äldre gossarna och ynglingarna voro kroppsöfningarna mera metodiskt ordnade, och man hade för desamma särskildt inrättade öfningsplatser (*παλαίστρα*). Dessa tillhörde enskilde personer, som der mot betalning undervisade och öfvade ungdomen, ofta under ett talrikt tillopp af åskådare, som med intresse och sakkännedom följde de unges öfningar. Dessa hade alla till ändamål att stärka och utveckla kroppen, gifva förmåga att uthärda ansträngningar och genom rörelsernas snabbhet och noggranhet öka kraften. Vid öfningarne på palestran begagnades icke kläder. Med hela kroppen glänsande af olja trädde ynglingarne fram på den med fin sand beströdda platsen, och brottningen tog sin början, hvarvid vissa reglor måste iakttagas, för att den ene ej skulle få några fördelar framför den andre. Öfver dessa så högt värderade brottningar finnas från antiken talrika bilder, dels på vaser, dels såsom väggmålningar, dels såsom upphöjda figurer på friser, så att vi rätt väl kunna göra oss en föreställning om deras art. Äfven finnas bilder i marmor eller metall, efterbildande den atheniensiska ungdomens manliga lekar.

För de mer framstående brottarne var det äfven tillåtet att pröfva sig i tvekampen (*παγκράτιον*), der det stod den täflande öppet att äfven använda slag och stötar af den knutna handen för att öfvervinna sin motståndare. Den egentliga knytnäfve-kampen (*πυγμή*), då händerna och armarne omvecklades med hårda läderremmar, var deremot förbjuden på palestran, och ansågs endast anstå dem, som ville uppträda såsom täflande om priset vid de olympiska spelen.

Vid öfningarne i språng ökades småningom kroppens tyngd genom vigter af bly (*ἁλτῆρες*), som den hoppande höll i händerna. I antik-samlingar finner man ofta sådana af betydlig tyngd. De äro i form af cirkelsegmenter med ett hål för handen och böra ej förblandas med kastskifvorna, som hade ett helt annat ändamål, och utgjordes af tunga metallskifvor i form af en lins. Kastskifvan (*δίσκος*) afsåg i första rummet

att utveckla och stärka skuldrorna och bålen, men det ansträngande kastet tog i öfrigt i anspråk kroppens muskulatur i sin helhet, hvarföre äfven denna öfning ansågs äga stort värde för att vinna vighet och styrka. Bland lemningarna af hellenisk konst intager Myrons diskuskastare ett utmärkt rum och torde vara känd af de fleste, som egnat någon uppmärksamhet åt antikens plastiska mästerverk.

Bollspelet var mer egnadt att sysselsätta de mindre och svagare gossarna. Det tyckes hafva öfvats hufvudsakligen på samma sätt, som ännu är brukligt; särskilt känna vi, att de lekande brukade dela sig i tvenne partier, som drefvo bollarne med slagträ och sökte öfvervinna hvarandra [1]).

Öfning i ridning fordrades egentligen af de rikare borgarnes ungdom, och ridkonsten hade äfven nått en hög utveckling, hvarom den berömda parthenons-frisen bär ett vittnesbörd, som ännu i dag väcker beundran af ridkonstens vänner.

Då öfningarna voro slutade, begaf sig hela skaran till badet, som tillhörde palestran såsom en egen afdelning, och sedan de pröfvade lemmarna här blifvit vederqviekta och sköljda från svett och damm, följde en kort hvila, hvarefter man gick att stärka sig med en enkel måltid, innan dagens egentliga arbete skulle begynna.

Med det 15:de lefnadsåret var ynglingen vanligen mogen att lemna sin grammatiker och han gick då att söka sin vidare utbildning inom andra anstalter, som voro för de grekiska samhällena egendomliga. Hittills hade hans kroppsöfningar mest tagit lekens form, och han hade med omsorg skyddats mot större ansträngningar. Nu skulle hans lemmar härdas till hårdare prof, och han anmälde sig derför till inträde på gymnasiet, der staten tog hans vidare utbildning om hand.

De grekiska gymnasierna voro offentliga trädgårdar eller parker med vidsträckta gräsplaner och skuggiga gångar, bildstoder och altaren åt ungdomsålderns skyddsgudar. Ursprungligen voro de afsedda till öfningsplatser för ungdomen, som skulle

---

1) J. L. USSING, Uppfostrings- och undervisningsväsendet hos Greker och Romare.

utbildas för fäderneslandets försvar, och de voro derföre stälde under inseende och ledning af statens embetsmän, som derjemte hade att vaka öfver ordning och skick vid täflingarna. Senare fingo dock dessa gymnasier sin största betydelse genom en helt annan art af verksamhet, hvars inflytande på den europeiska civilisationen ännu efter 2:ne årtusenden icke upphört.

Det grekiska samhället stälde stora anspråk på dem, som hade att vaka öfver ungdomens fysiska utveckling, ty af denna berodde fäderneslandets framtida trygghet. Men det undföll ej heller de gamles oförvillade omdöme, att det ej är den fysiska styrkan allena, som vinner segrarna. Hon måste lifvas af viljans kraft, hejdas och tyglas af sinnets lugn samt ledas och styras af tankens ljus, såframt hon ej skall förspillas i fruktlös kamp; aldrig har väl äfven något folk på ett mera lysande sätt än grekerna lagt i dagen, huru fysisk och psykisk uppfostran kunna samverka till en harmonisk utveckling af de menskliga anlagen. Hos intet folk i äldre och nyare tider har en omsorgsfullare vård egnats åt det uppväxande slägtets fysiska utbildning, och hos intet annat har den intellektuela utvecklingen varit rikare och mera ursprunglig.

Under ledning af erfarne mognade män öfvades ungdomen på gymnasiets öppna platser, men sedan kroppsöfningarna voro slutade och badet uppfriskat de tröttade lemmarna, samlades de vettgirige kring någon värderad lärare, af hvars ord de sökte upphemta vishetens skatter. Så började detta fria vetenskapliga lif, som gjorde det lilla Grekland till utgångspunkten för den tidens bildning, och som i viss mening kan anses som bestämmande äfven för vår egen kultur.

I Athen funnos fyra gymnasier, hvilkas namn strålande af klassisk glans gått till efterverlden. Öster ut låg Lykeion med Apollos berömda stod, vid hvars fot Aristoteles samlade sina lärjungar, och i dess närhet var den cyniska skolans stamhåll, Kynosarges, i Herakles lund. Sex stadier utom ringmuren utefter floden Kephissos mot vester sträckte den åt Athene helgade Akademia sina berömda promenader genom åldriga olivlunder och mellan rader af höga plataner, under

hvilkas skuggiga löfhvalf Plato höjde sin mäktiga stämma mot tidens förfall och falska visdom, och i midten af staden låg Ptolemæi gymnasium med sin rika samling af handskrifter, som årligen ökades genom bidrag af de besökande. Hvart och ett af dessa hade sina egna föreståndare och gymnare, som såsom gymnasiarcher drogo försorg om de årligen återkommande festerna och spelen. Gemensamt för alla var dock, att hvarje yngling skulle under 2:ne år genomgå de gymnastiska öfningarne och lära sig vapnens bruk, innan han egde rätt att låta inskrifva sig såsom attisk medborgare. Han måste då först genomgå vapenprof och en fullständig besigtning, innan han kunde godkännas och förklaras värdig att försvara fäderneslandet.

Med stor högtidlighet fördes epheben då till Ágraulos' tempel att der aflägga sin medborgare-ed. Af staten fick han den korta svarta manteln (χλαμύς), skölden och lansen, och med lågande hjerta trädde han fram för att inför sina medborgare, anförvandter och jemnåriga aflägga löftet.

»Dessa heliga vapen vill jag icke vanära och icke öfver gifva min vapenbroder i ledet. Jag vill försvara helgedomarna såväl som det icke helgade, antingen jag är allena eller med andra. Jag vill icke lemna fäderneslandet förminskadt åt mina efterkommande, utan större och bättre än jag det emottagit. Jag vill lyssna till förståndiga mäns omdömen. Jag vill lyda lagarna, som äro gifna och som folket förenar sig om att gifva, och om någon bryter dem, vill jag icke låta sådant ske, utan försvara dem, må vara att jag då är ensam, eller alla med mig; statens religion vill jag hålla i ära».

Så lydde hans ed och många vore de, som aldrig glömde den. Att en gång kunna förklaras värdig att bära vapen till fäderneslandets värn var den grekiske ynglingens stoltaste ungdomshägring, och det ögonblick, då han skulle emottaga den efterlängtade skölden, stod som ett glänsande mål för hans lågande själ. Fäderneslandet var hans ungdoms första kärlek, och tidigt lärde han akta högt äran att dö för sina fäders jord. Detta var hans ungdoms skönaste lärdom, och huru den lärdomen verkade på den mognade mannen, derom bär häfden

vittne. Det var de forne epheberna från Akademia och Lykeion, som stodo i leden vid Maraton och Platea, och som sutto på roddarebänkarna vid Artemisium och Salamis.

Vid fylda 18 år var det vanligen som ynglingen aflade sitt vapenprof, och fiek inträda i tjenstgöring bland epheberna d. v. s. de yngste medborgarne. Desse hade åliggandet att göra garnisonstjenst och besörja bevakningen vid gränsen, men vid folkförsamlingen hade de ej rätt att tala förr än efter 2 års tjenst, d. v. s. vid 20 års ålder. Dessa tvenne år tillbragtes i öfrigt mest under krigiska öfningar, hvarjemte för epheberna tillkom att tjenstgöra vid de offentliga festerna, då de uppträdde i hvita mantlar i stället för de svarta. Öfningarne bestodo hufvudsakligast i fäktning och bågskytte, lanskastning och språng.

De som önskade utvidga sitt vetande fortsatte derjemte sina studier antingen hos filosoferna eller hos någon lärare i vältalighet (ῥήτωρ); dessa öfningar hade sedan sin praktiska tillämpning vid folkförsamlingen.

I Sparta var gymnasiarken en statens embetsman, som för bestämd tid, vanligen ett år, öfvertog ansvaret för det åt honom anförtrodda gymnasiet. Under honom stodo gymnasterna såsom undervisare och ledare för öfningarne. Jemte desse fanns vid hvarje gymnasium en aleiptes, som hade under sin vård oljan, men derjemte hade sig anförtrodda de dietetiska bestämningarne om mat och dryck, och äfven tyckes hafva i vissa afseenden tjenstgjort såsom inrättningens läkare [1]).

Hufvuduppgiften för den spartanska gymnastiken var att utveckla kroppen till styrka, snabbhet och uthållighet. Detta sökte man vinna genom de fem öfningarna (πένταθλον); dessa voro att löpa, hoppa, kasta med discus, brottas och fäkta med knutna handen (παγκράτιον).

---

[1]) Att denne senare dock äfven var verksam vid sjelfva öfningarna kan slutas af ett yttrande af eleipten Hippomachos. »Redan på långt håll är jag i stånd att igenkänna de gossar, som gått på min gymnastik, äfven om de endast komma bärande med kött från torget».

Dertill kommo vid särskilda tillfällen öfningar i simning, ridning, körning med den tvåhjulade vagnen, bollspel och vid de festliga spelen löpning med facklor. Vid festerna för Hephæstos och Prometheus utvaldes ynglingar från alla gymnasierna, som med brinnande facklor ställdes på vissa afstånd från hvarandra. På gifvet tecken sprungo de fram och bytte facklor, utan att någondera fick låta sin slockna, och utan att stadna i loppet. Den offentliga rännarebanan låg utanför stadens portar och der täflade epheberna årligen, löpande med en vinranka i handen full af mogna drufvor, hvaraf ingen fick gå förlorad.

Epheberna hade sin egen afskiljda del på palestran, hvarest deras mer krigiska öfningar öfvervakades af kosmeterna. Kroppen skulle der härdas mot yttre åverkan samt erhålla styrka och smidighet.

De första gymnasierna skola enligt Plato varit på Kreta, hvarifrån bruket gick öfver till Sparta, och utbredde sig sedan öfver hela det egentliga Grekland, så att ingen stad var så obetydlig, att den ej åtminstone ville hafva ett gymnasium för sin ungdom.

I Sparta gick ungdomen alltid med bara fötter för att härdas mot inflytandet af köld och fuktighet, och före det tolfte året hade ingen rätt att bära mantel. De yngre gossarna hade endast en tunn lifrock af ylle utan ärmar (χιτών). Den som på sin kropp kunde uppvisa de mesta blåa fläckarna, strimmorna och ärren, ansågs bära den prydligaste drägten.

De varma vattenbaden ansågos alltför vekliga för att anstå Spartas ungdom. Svettbad kunde någon gång tillåtas, men i allmänhet badade man dagligen öppet i Eurotas rinnande vatten.

Vid sina måltider voro spartanerna kände för sin enkelhet, och tidigt lärde de sina barn att nöja sig med enkel kost. »Öfvermått af mat gör kroppen tung och trög», sade LYKURGUS, »och den kroppsliga trögheten får snart den andliga i följe». Den svarta soppan i Sparta var äfven en god kur mot öfverdrifven fetma; den var en brödsoppa med grofva korngryn, beryktad öfver hela Grekland. Hvartionde dag skulle ynglingarne

mätas och undersökas, om någon möjligen blifvit för fet i förhållande till sin längd. Mastigophoren måste i sådan händelse fram för att med sin konsterfarna arm råda bot för den alltför närige magen. Det ännu i våra dagar prisade pedagogiska botemedlet har sålunda klassisk häfd, ehuru det tyckes hafva kommit ur bruk mot för stora magar. I Sparta säges man en gång hafva skickat en gosse ur landet, endast emedan man fann honom hafva blifvit för fet.

För att härdas mot smärtan blefvo i Sparta gossarne under festen för Artemis Orthia en hel dag gisslade under prestinnans egen tillsyn. De som vid detta gisslande (*διαμαστίγωσις*) väl bestått profvet bekransades sedan och erhöllo offentliga utmärkelser. I den mån ynglingaåldern närmade sig, blef uppfostran ännu hårdare och strängare. »Denna ålder är benägen för inbilskhet, öfvermod och tygellöshet», menade Lykurgus, »derföre må en hvar, som samhällets väl ligger nära om hjertat, noga vaka öfver, att ungdomen ej får för fria tyglar».

Med det 20:de årets ingång kunde de erhålla förtroende att såsom förare taga hand om de yngre gossarnes öfningar. Sjelfva stodo de under uppsigt af pedonomen, som i egenskap af statens embetsman vakade öfver alla öfningarna på dromos och gymnasierna.

Dromos, löpbanan, låg inne i midten af staden och var vid ingången prydd med stoder af Dioskurerna, åt hvilka hon var helgad. Tempel och minnesvårdar hörde äfven till dess berömda prydnader, och tvenne gymnasier utgjorde delar deraf.

Dryckenskap var i Sparta belagd med straff, och för att afhålla ungdomen från att dricka brukade man låta slafvar öfverlasta sig, på det en hvar måtte se och afsky den berusades skamlöshet. I detta fall, likasom i många andra voro spartanerne mönster för alla tider.

Ej mindre exemplarisk var den spartanska ungdomens aktning och vördnad för de äldre. »I den gamle skolen I alltid se en lagstiftare» var regeln. Högst i ära stodo Geronterna, medlemmarna af rådet, inför hvilka ej blott ynglingen, utan hvarje fri medborgare vördnadsfullt böjde sitt hufvud.

Bland de sinsemellan skiljaktiga stammarna var det de på Peloponnesus herskande Dorierna, som först genom lagar bestämde om barnens uppfostran, men det var dock Ionierna i Attika förbehållet att med undvikande af de doriska öfverdrifterna utveckla grunderna för en sund och harmonisk uppfostran. Athens kulturhistoria har derföre skiften, som måste förblifva lärorika för alla tider. De äro lärorika genom att visa den höjd, hvartill ett folk kan nå, som förstår att vårda sin ungdom, men man kan deraf äfven se, huru ungdomens tygellöshet blir källan till allmänt förderf.

Inom området för det atheniensiska folkets kulturhistoria kan man skilja 3:ne perioder, under hvilka principerna för ungdomens uppfostran genomgingo stora och genomgripande vexlingar.

Den Solonska perioden, då lagarne om statens uppsigt öfver ungdomens moraliska och fysiska uppfostran med stränghet tillämpades och allmänt erkändes.

Frihets-perioden, då den personliga friheten alltmer frigjorde sig äfven från lagarna, hvilkas anseende undergräfdes af sofister och filosofer.

Den ofria perioden, då staten förlorade sin sjelfbestämmande rätt, och all kontroll öfver ungdomens uppfostran upphörde.

Under den första af dessa perioder, som kan anses hafva slutat med det peloponnesiska kriget, var uppfostrans mål att bilda kraftiga och sedliga medborgare, under den andra hade det sedliga momentet vikit, för att gifva plats åt den intellektuela utbildningen, och under den tredje, som tog sin början med det romerska väldet i Grekland, trängde sig det sinliga njutningsbegäret fram i förgrunden, sedan vördnaden för heder och dygd slutligen blifvit bortresonnerad af den dialektiska spetsfundigheten.

Det atheniensiska folkets, och med det hela Greklands, historia visar äfven steg för steg följderna af denna förändrade uppfostran. Hjeltarne, patrioterne och statsmännen blefvo alltmer sällsynte, och i deras ställe uppträdde hvarandra hånande

sofister och samvetslöse demagoger, för att i sin tur lemna rum för utsväfvande veklingar och krypande lyeksökare, som utan skam sågo fäderneslandet i slafveri, obekymrade blott de sjelfve kunde finna nåd för sina utländske herrars ögon.

Så länge kärleken till fädernesland, dygd och enkla seder från slägte till slägte inplantades i den grekiska ungdomens sinnen, fanns ingen yttre makt, som kunde kufva, än mindre tillintetgöra det lilla folket på dess halfö och öar. Men den tid kom till slut, då greken ej längre fann sin glädje och stolthet i att offra allt för fosterjorden, då sofister, epikureer och cyniske talare samlade omkring sig den vettgiriga ungdomen för att bevisa, att kärleken till fäderneslandet var en dumhet, att någon dygd ej fanns, och att det enda berättigade intresset var det sinnliga begäret.

Öfningsplatserne, der man förr sökte och fann helsa, kraft och mod, öfvergåfvos, kämpaspelen förlorade sitt värde, och kring Olympias stadium blefvo åskådarnes leder glesare från år till år.

Smaken för manlig idrott försvann och ersattes af lusten att täfla i talets finhet och i tankens spetsfundighet, hvari mästerskapet länge förblef grekerna obestridt, äfven sedan allt annat gått förloradt.

Denna varnande tidsbild borde ej lemnas obemärkt af vår egen tid, då man med glömska af den fysiska och moraliska vården åter börjat gifva den intellektuela utvecklingen hedersrummet vid all uppfostran.

Om det romerska folkets enskilda lif äro vittnesbörden hvarken talrika eller tillförlitliga, förr än vi närma oss slutet på den republikanska tiden. Det är dock synnerligast på Augusti tidsålder, som det klaraste ljuset faller, hvarför äfven alla utförligare skildringar af det romerska lifvet egentligen kunna sägas hafva afseende på denna tid.

I Rom hade familjen en helt annan vigt än i Grekland. och dermed sammanhänger på det närmaste den romerska husmodrens stora inflytande inom huset och det anseende hon der åtnjöt. I det fridlysta hemmet var hon den styrande, och det

var på henne, som ansvaret närmast hvilade för barnens uppfostran och sedliga vård. Fadren besörjde deras undervisning antingen sjelf eller genom någon dertill utvald person, till hvilken han satte förtroende, men staten befattade sig hvarken med det ena eller andra. Den om familjens frihet och okränkbarhet ömtåliga romaren ville icke höra talas om några lagstadganden, som bestämde om ett visst uppfostringssätt lika för alla, och han kände motvilja mot all offentlighet, då det på något sätt angick hans barn.

Det sedliga inflytandet af den stränga tukt, som familjen utöfvade vid barnens uppfostran, röjer sig lätt i det allvar, som tillhörde den romerska karakteren. Fåfängan, denna giftiga rot till dåliga lidelser, fiek ingen näring i det enkla hemmet, der inga prisande eller hånande röster upprörde det unga sinnet, men deremot var Roms ära och framgång den uppgift, som tidigast stod klar för ynglingens själ.

Var fadren sjelf ej i tillfälle att lemna sin son den första bokliga undervisningen, sände han honom till en literator, hvars hufvudsakliga uppgift var att öfva i innanläsning och i skrifning med metallstift på dertill beredda vaxtaflor. Denna undervisning meddelades ofta utomhus, antingen på forum, der barnen fingo tillfälle att tyda skriften på de framför talarestolen upphängda koppartaflorna, de tolf taflornas lag, eller ock vid något gathörn, trivium; deraf sehola trivialis. Äfven i de första grunderna i räkning lemnades undervisning med tillhjelp af räknebrädet, abaeus, som var indeladt i rutor, på hvilka talen angåfvos genom små stenar, calculi, som flyttades alltsom räkningen fortgiek.

Kroppsöfningarne hade i Rom ett uteslutande praktiskt ändamål. Vid fyllda 17 år inträdde den romerske ynglingen i den värnpligtiga åldern, och han måste dessförinnan genom familjens egen försorg hafva utbildat sin kropp till den styrka och uthållighet, som dertill fordrades. Gymnastiken afsåg sålunda här uteslutande att härda och stärka för kriget, likasom i Sparta, men någon lag, som föreskref sättet fanns icke.

Öfningarne hade hufvudsakligen afseende på vapnens bruk och handtering, men deri fick äfven gossen dagligen öfva sig.

En stor glädjefest för den romerska familjen var den dag, då sonen skulle utbyta den purpurbrämade togan, toga prætexta, mot den hvita, toga virilis, och sålunda emottaga tecknet, att han var en myndig romersk medborgare. Omgifven af sina slägtingar och vänner begaf sig ynglingen till forum, tirocinium fori, och derefter till Capitolium för att offra åt Jupiter och blifva inskrifven i den borgerliga rullan.

Från denna dag inträdde han äfven vanligen i ett slags lärlingeskap hos någon ansedd medborgare, åt hvilken han anförtroddes af fadren för att inhemta lifvets visdom genom att åse hans handlingar och höra hans tal på forum eller i senaten, samt för att biträda honom i allt, som kunde fordras. Liksom under medeltiden väpnarne voro sina riddares oskiljaktiga följeslagare, så följde äfven den romerske tironen sin principal vid alla hans dagliga värf, och han lärde derunder aktning för de äldres omdömen, vördnad för lagarne och lydnad för öfverheten.

Den fysiska utvecklingen vårdades härunder på det omsorgfullaste. Vester om staden, emellan Tibern å ena sidan och den Capitolinska kullen samt Quirinalen på den andra, låg Roms berömda campus martius, ett vidsträckt fält af 7000 rom. fots längd och omkr. 5000 f. bredd, der den romerska ungdomen dagligen samlades till öfningar och krigiska lekar. Der fanns godt utrymme för alla, och för alla stod det fritt att välja arten af de öfningar, som skulle företagas.

Lifvet på marsfältet visade icke samma regelbundna och strängt ordnade typ, som i de grekiska gymnasierna, der den ena öfningen följde efter den andra i viss föreskrifven ordning. Här var ett fullkomligt fritt lif. Ryttare jagade fram öfver fältet i kapp med tvåhjuliga vagnar med ystra spann, och på en annan sida fortgick kapplöppningen under ifrig täflan. Spjutkastarne sökte på långa håll träffa sitt mål, och de korta romerska svärden öfvades flitigt på uppstälda träfigurer, som ihärdigt angrepos på alla sidor. Språng öfver hinder, bollspel och brottning hörde till de dagliga öfningarne, och lika vanligt

var äfven att se den gula Tibern uppfylld af raska simmare, som med ett stärkande bad afslutade dagens mödor.

Att den romerska ungdomens öfningar och lekar tidigt antogo en krigisk typ bör ej väcka undran, då kriget var det normala tillståndet i Rom, freden deremot undantag. Öfningarne gjordes aldrig till föremål för den allmänna uppmärksamheten på samma sätt som i Grekland, och om införandet af reglementerade gymnasier ville man ej höra talas. Kriget ersatte allt sådant, och en stor del af ungdomens uppfostran gjordes till och med inom sjelfva fältlägret.

I mån som riket växte och de romerske krigarne kommo i beröring med främmande folk, förändrades äfven den gamla enkelheten i uppfostran. I synnerhet var detta uppenbart, sedan den grekiska kulturen börjat intränga i Rom, och efter Greklands eröfring blef den romerska bildningen alltmer grekisk till hela sin rigtning. »Græcia capta ferum victorem cepit».

De förnäme och bildade romarne satte en ära i att flytande kunna tala grekiska, romerske skriftställare sökte utbilda sig efter de grekiska mönstren eller gingo rent af i grekiska skolor, och likaså konstnärerne. Grekiska grammatici och retorer blefvo på modet, och talets klyftigheter tilldrogo sig framför allt annat det allmänna intresset.

Utvecklingens gång blef äfven densamma här, som förut i Grekland. Den intellektuela utbildningen och retoriken blef hufvudsak, under det den moraliska vården försummades, och den fysiska glömdes under tilltagande smak för yppighet och kroppslig lättja. Den frie stolte romaren blef till slut en slafvisk undersåte, som undergifvet böjde sig under sina förtryckares blodiga gissel.

Gå vi nu att inom vår egen tid söka några motstycken till de gamla grekers och romares inrättningar för sin ungdoms utbildning, kan det ej vara något tvifvel om, att dessa äro att finna i de allmänna och enskilda skolorna. Det är till dem, som den nu lefvande generationen af växande ungdom öfverlemnas, för att utbildas till medborgare och medborgarinnor,

och det är af deras förtjenster eller fel det skall bero, om efter oss skola komma kraftiga och sunda, dygdiga och intelligenta medlemmar af samhället, eller om motsatsen af allt detta skall inträffa.

Hos forntidens folk hade ännu familjen ett öfvervägande inflytande på gången af barnens utveckling, endast det lacedemoniska gjorde härifrån ett undantag. I det öfriga Grekland var det först vid inträdet på gymnasiet, eller omkring det 16:de året, som staten tog närmare befattning med den blifvande medborgaren, i Rom egentligen först då han skulle göras duglig för krigstjensten.

Annorlunda är i vår tid skolans förhållande till utvecklingsarbetet. Familjens inflytande är nu i det närmaste begränsadt till val af skola, allt bestämmes sedan af reglementen och förordningar. Skolan sätter sig omedelbart i besittning af all den tid, som möjligen kan disponeras, och ikläder sig dermed äfven ansvaret för både den kroppsliga och andliga utvecklingens gång.

Är nu i allt hufvudsakligt organisationen god och väl lämpad efter ungdomens behof och anlag, så kunna vi äfven vänta goda frukter af skolornas arbeten. Vi kunna då vara förvissade, att en kroppsligen stark och frisk ungdom der fostras, en ungdom, hvars hjertan förmå att klappa varmt för sanning och dygd, som lärt att söka vetandets skatter och som vunnit håg att egna tid och krafter åt sitt fosterland.

Om deremot det, som vi dagligen se och erfara, icke utvisar, att resultaterna äro sådana, om den nämnda typen för en till kropp och själ välbildad ungdom numera visar sig vara sällsynt, då bör det åligga en hvar att söka upptäcka felen, ty fel måste då finnas.

Vi hafva sett, huru ungdomen vårdades och utbildades i det gamla Grekland på den tid, då dess höga kultur grundlades och då de grekiska kolonierna vidgade dess inflytande öfver Mindre Asien, Egypten och Italien. Ingen lärer vilja påstå, att denna vård var öfverensstämmande till sin grunduppfattning med den, som nu i allmänhet tillämpas i våra skolor. Må vi

då äfven kasta en blick på vår egen tid och dervid närmast fästa oss vid det folks uppfostran, som i våra dagar mest påminner om de gamle Greker och Romare, ty äfven vår tid visar en utveckling i många rigtningar, som icke står tillbaka för den klassiska forntidens lysande tidsålder.

Det är de europeiska folken, som ännu gå i spetsen, men bland dem finnes en stam, som framför andra bevarat och utvecklat sin egendomligt kraftfulla karakter, och som förmått sprida sin kultur, sitt språk och sina seder till jordens alla delar, den anglosachsiska. »Så framt jag icke alltför mycket misstager mig», säger lord MACAULAY i inledningen till sitt stora arbete, Englands historia, »skall denna skiftande berättelse i sin helhet bidraga att väcka tacksamhet i alla religiösa sinnen och hopp i alla patrioters hjertan. Ty vårt fäderneslands historia under de sista etthundra sextio åren är i hög grad historien om fysisk, moralisk och intellektuel förkofran».

Hvadan kommer då denna förkofran hos det engelska folket, denna starka utveckling af fysisk, moralisk och intellektuel kraft, under det så många andra högt bildade folk stått stilla, eller måhända gjort förluster? Svaret är redan gifvet: emedan Englands folk bättre än något af sina samtida förstått att taga vård om sin växande ungdom.

År 1696 gjordes de första försöken att beräkna Englands folkmängd af GREGORIUS KING[1]), då härold för hertigdömet Lancaster, och han kom på grund af antalet kända bostäder till det approximativa resultatet, att folkmängden utgjorde emellan 5 och 5 $^{1}/_{2}$ millioner. Genom M:r FINLAISON's undersökningar af de gamla socken-registren från denna tid hafva Kings beräkningar blifvit underkastade pröfning och befunnits i det hela tillförlitliga. FINLAISONS åsigt är, att vid slutet af sjuttonde århundradet Englands befolkning i det närmaste uppgick till fem millioner tvåhundratusen. Det dåvarande engelska konungariket var sålunda svagare än Sverige och Norge i våra dagar,

---

[1]) KINGS Natural and political observations 1696, åberopad af MACAULAY.

och gå vi ännu ett århundrade tillbaka, kunde det dåvarande England icke i magt och betydelse mäta sig med de skandinaviska rikena tillsammantagna. Hvad folkets allmänna bildning beträffar, stod det då helt visst icke framför Sveriges och Danmarks, ej heller i fysisk kraft eller intellektuel begåfning.

Endast i ett fall måste man gifva det engelska folkanlaget ett bestämdt företräde, och detta har varit afgörande. Det fanns i England, och finnes ännu, en friare blick för det praktiskt rigtiga, som ej låter sig förvillas af några doctriner. Äfven vid det engelska skolsystemet har detta sunda förstånd gjort sig gällande. Misstag och öfverdrifter skola visserligen äfven der med lätthet kunna uppvisas, men man misstog sig icke om sjelfva hufvudvilkoret för all varaktig mensklig utveckling, som redan Plato på sin tid förklarade vara en stark fysisk helsa, vunnen genom mycken kroppsrörelse och stor måttlighet.

I den engelska uppfostran finnes mycket, som påminner om den spartanska och atheniensiska ungdomens härdande och stärkande lefnadsreglor, och likasom det ej var genom någon tillfällighet, utan genom sina medborgares från ungdomen öfvade kraft och okufliga mod, som det lilla Grekland kunde undgå att krossas af den persiska öfvermakten, så har det helt visst icke varit utan betydelse, att de statsmän, som med så mycken lycka fört det engelska statsskeppet framåt genom farliga bränningar, fått tillfälle att såsom barn stärka sin kropp och pröfva sin uthållighet vid årorna eller bollspelen i de stora fria skolorna.

»Det är icke lätt», säger den offentliga engelska skolkommissionen i sin rapport [1]), »det är icke lätt att uppskatta den skuld, hvari det engelska folket står till dessa skolor för de egenskaper, som utgöra dess stolthet: duglighet att styra andra och beherska sig sjelft, förmåga att förena frihet med ordning, intresse för allmänt väl, kraft och manlighet hos karakteren, sträng men ej slafvisk vördnad för den allmänna opinionen, kärlek till stärkande nöjen (sports), lekar och kroppsöfningar. Dessa skolor hafva varit våra statsmäns fostrarinnor;

---

1) Report of public schools' commission.

i dem, och i skolor efter deras mönster, hafva män af alla de skiljda klasser, som bilda det engelska samhället, blifvit uppfostrade i social jemnlikhet, knutit band af oföränderlig vänskap och erhållit stadgade vanor för lifvet. Måhända hafva de lemnat största insatsen vid skapandet af typen för en engelsk gentleman».

Efter sådana vitsord af domare, som måste anses fullt kompetenta, bör det ej vara utan intresse att kasta en blick på arbetsordningen vid några af Englands »endowed schools».

Eton college med devis: »Floreat Etona» beläget i grefskapet Bucks vid Themsen midt emot Windsor, grundades år 1440 af Henrik den 6:te och benämndes då »Blessid Marie of Etone beside Wyndesore» [1]. Dess första organisation var den af en klosterskola, eller seminarium, som stod under en andlig priors ledning, och hvars utgående elever sändes direkte till det samtidigt upprättade Kings College vid universitetet i Cambridge. Byggnaderna bestå af en större och en mindre fyrkant, omslutande kringbygda torg eller gårdar och omgifna af trädgårdar, utanför hvilka de öppna fält vidtaga, der ungdomen har sina öfningsplatser.

Vid sin grundläggning var skolan i Eton afsedd för 25 gossar, men antalet hade år 1860 växt till 840. Af dessa äro 70 statens stipendiater, som enligt statuterna hafva af skolan fri undervisning, föda och boning. De utväljas af ett kollegium bestående af rektorn, vice rektorn och förste »mastern» vid Eton, samt rektorn och 2:ne »fellows» vid Kings College i Cambridge. Qvalificationerna äro, att de skola sakna egna tillgångar, hafva anlag för studier, goda seder, vara godkände i innanläsning, sång och grammatik, samt i ålder ej under 8 och ej öfver 12 år.

Alla de öfriga äro efter enskild öfverenskommelse inackorderade hos någon af de vid skolan anstälde lärarne, eller hos i trakten boende. En hvar är skyldig att hafva enskild lärare, »tutor», som före lectionerna har att genomgå pensa. Deremot upptaga de lektioner i skolan, som äro obligatoriska,

---

1) Howard Staunton. The great Schools of England.

ej mer än 2 1/2 timme om dagen, och hvarje lection räcker 45 à 50 minuter.

Läroämnena äro klassiska språk och matematik såsom obligatoriska, och såsom valfria historia och geografi, moderna språk, naturalhistoria, musik och teckning. »Tutor» åligger att vaka öfver sina elevers moraliska utveckling, skydda dem för missvård eller misshandel, af hvad slag det vara må, och vara till deras hjelp när helst den kan erfordras.

Kroppsöfningar drifvas i Eton med stor förkärlek så af äldre som yngre. Högst värderas rodd på Themsen i långa flodbåtar med 8 åror. Kaptenen för båtarna är skolans förnämste medlem, och näst honom chefen för cricket-planen. Hvarje vecka sommaren igenom är offentlig kapprodd klasserna emellan, och hvarje år d. 4 Juni den högtidliga allmänna båtfärden till Surley, ett skådespel, hvartill intet land i verlden kan visa något ens jemförligt.

»Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ».

En erfaren lärare vid Eton, som med lifligt intresse följt hvad man kallat skolans fysiska uppfostran, har erinrat om det välgörande inflytande, som de trägna kroppsöfningarna haft ej blott på ungdomens fysiska helsa, utan äfven på den moraliska. »De minska», säger han, »klassen af lättingar och dagdrifvare, — en enligt allas sammanstämmande mening ytterst skadlig klass, för hvilka många frestelser stå till buds, — de motverka lyx och utsväfvande vanor, dryckenskap och laster af alla slag» [1]. Jemte roddöfningar samt cricket och andra bollspel är simning en idrott, hvari Etons ungdom berömmer sig af att excellera. Vid skolan finnes en komité af »masters», inför hvilken hvarje gosse skall aflägga prof, innan det tillåtes honom att utom öfningsbassinerna simma ut i floden.

Utom de ordinarie ferierna finnas för Eton särskilda fridagar äfven under läseterminen, och i hvarje vecka äro tvenne dagar till hälften fria från lektioner.

---

1) HOWARD STAUNTON op. cit. p. 34.

Winchester college grundades 1380 och hade ursprungligen till ändamål att utgöra en förberedande skola för theologiæ studerande vid universitetet i Oxford. Dess grundläggare var den för sin tids bildning så nitiske biskopen WYKEHAM i Oxford, som gaf skolan dess devis: »Manners makyth man». Skolan ligger utanför staden och står i vetenskaplig förbindelse med New College i Oxford.

Egendomligt för Winchester är inrättningen af »Boy-tutors». En hvar af de äldre gossarna har sig anvisadt ett visst antal af de yngre, öfver hvilkas uppförande och studier han har att vaka. Skolans inrättning är likartad med Etons, och kroppsöfningar lika högt värderade. Tre gånger i veckan är allmän utmarsch »to Hills», då gossarna hafva frihet att vistas hvar de vilja ute på landet. Endast staden är förbjuden mark. Den brusande floden lämpar sig väl för fiske, men ej för kapprodd. Deremot finnas utmärkta lekplatser för bollspel, der cricket är favoritspelet. Winchester anses stå främst vid täflingarna med Eton och Harrow, hvilkas »Cricket-register» går tillbaka till 1825, då en blifvande kanoniker i Westminster var Harrows kapten, och den blifvande biskopen af ST. ANDREW var chef för Winchesters ungdom.

Flertalet ämnen i skolan äro valfria, och flyttningen de olika afdelningarne emellan är fullkomligt fri och obehindrad. Daglig arbetstid med läsning 6 $^{1}/_{4}$ timmar för hel arbetsdag, men för att lemna tillräcklig tid till kroppsöfningar äro tre dagar i veckan halfva fridagar.

Harrow School, devis: »Stet fortuna domus», inrättades år 1571 af en landtman, JOHN LYON, i hans fäderneby Harrow i Middlesex, der den fick sin första lokal i en obetydlig byggnad af tegel. Skolan är sedan inflyttad i stora och utmärkta lokaler, som till en del blifvit bekostade af forna lärjungar. Antalet frielever, »foundationers», är 32, hvaremot antalet »foreigners» uppgår till omkring 500.

Obligatoriska skolämnen äro endast fyra, alla de öfriga valfria; flyttning är fullkomligt fri hela skolan igenom.

Obligatorisk skoltid är 4 $^1/_2$ timme för hel skoldag, och 2 $^1/_2$ för half. 3 dagar i veckan äro halfva fridagar.

Tutors-inrättningen har samma karakter, som vid Eton, och har äfven visat samma välgörande inverkan, men dessutom äro, bland gossarne i öfversta klassen de s. k. »monitorerne» beklädde med en särskild auktoritet, som sträcker sig öfver hela den öfriga skolan. Monitorerne, som till antalet äro femton, skola vaka öfver de yngres uppförande, på lämpligt sätt rätta hvad som är felaktigt, och hafva äfven rätt att i vissa fall straffa gröfre oseder, såsom benägenhet för slagsmål och öfversitteri, dryckenskap och grofheter af alla slag. De skola med ett ord söka bevara skolans heder oförkränkt. Ett straff, som ålägges af monitorerne är vida mer fruktadt än af »Mastern», emedan de förra betraktas såsom hela skolans representanter.

Hufvudmannen för monitorerne är ungdomens chef, kapten för deras skarpskytteeorps och högste ledaren vid lekarna.

För kroppsöfningar och lekar är vid Harrow sörjdt på ett utmärkt sätt. De hufvudsakligaste äro cricket, för hvilket Harrows gossar länge haft högt beröm, bollspel med slagträd, »racquets», fotboll, hoppning och simning. År 1866 inköptes mark till ny cricketplats för 7,000 Pd. Sterl., 126,000 kronor. Deremot har man nödgats förbjuda det gamla bruket att leka »hare och hundar», emedan traktens farmers mycket enhälligt gjorde svårigheter.

Fordom voro Harrows bågskyttar berömda och de hade då årligen en prisskjutning, hvarefter en bal följde till pristagarnes ära. Det urgamla bågskyttet är nu öfvergifvet, men ännu finnes bland skolans samlingar en båge af silfver, vunnen 1766, och skänkt af pristagaren.

Rugby. År 1567 donerade en domare i London, Lawrence Sheriff en del af sin förmögenhet till inrättande af en fri skola i hans födelseby Rugby, der den nu reser sig som ett stolt vittnesbörd om engelsk fosterlandskärlek och omtanke. Skolan, hvars devis är »Nihil sine laborando», har nu omkring 80 »foundationers», som der hafva fritt underhåll, och omkring 400 betalande elever.

I hvarje veeka hafva eleverna tre hela skoldagar med 4 $^1/_2$ timmar för lektioner, deraf 3 före och 1 $^1/_2$ efter middagen. Tre dagar i veckan äro deremot halfva fridagar; för hemarbete beräknas 3 $^1/_2$ timme dagligen.

I omedelbar närhet till skolan är den inhägnade lekplatsen, utgörande en 13 aeres gräsplan i fullt solljus, med gymnastik, bollspelsbanor m. m. samt på ena sidan ett badhus med springvatten, uteslutande beräknadt för gossarnes bruk.

»Sällan torde man hafva tillfälle se ett lifligare skådespel», säger ett ögonvittne [1]), »än skolplanen vid Rugby någon af de större täflingsdagarna. Sjette klassen mot resten af skolan, eller »the Olds» mot »the present Rugbeians». — Hvardera sidan strider i trikot eller flanellskläder, med mössor af sammet i olika färger, som »the olds» gerna akta som nymodigt prål, men som säkert öka det pittoreska och utan tvifvel höja intresset hos damerna, som gerna trängas på platsen, så snart en drabbning skall stå under någon klar sommarafton».

Beläget midt i en förträfflig jagtmark har Rugby blifvit frejdadt för sin hetsjagt, »Hare and hounds», der hufvuduppgiften för en rask »hund» är att hinna genomlöpa »the great erick run», en sträeka af 13 engelska mil, något mer än 2 svenska, på mindre tid än 84 minuter.

»Torsdagen är jagtens dag. Hararne, vanligen tvenne, sätta af med händerna fulla af små pappersbitar, som de tid efter annan låta falla såsom »slag» (scent). Förföljarne hålla väl tillsamman den första fjerdingsvägen eller så; derefter begynna de svagare springarne att falla af, och antalet af dem, som äro med till slutet, kan liknas vid det minskade kopplet af räfhundar, som efter en skarp jagt ännu finnas qvar för att se när svansen faller».

Simning öfvas i floden Avon, der skolan har tvenne egna badplatser och der gossarne måste promoveras »to deep water», innan de få rätt att öfva sig på egen hand ute på djupet.

---

1) A visit to Rugby.

Rugbys skarpskyttar uppgå till ett antal af omkring 100, hvilkas befäl väljes bland gossarne sjelfve.

I London finnas flera skolor, som arbeta efter likartade principer. Bland de berömdaste äro:

The royal school of Westminster, grundad af Henrik d. 8 och försedd med privilegier år 1560 af Drottning Elisabeth, In patriam populumque.

St. Pauls school, stiftad år 1512 af domprosten i St. Paul, JOHN COLLETT, »för barn af alla nationer och alla land utan åtskilnad».

Merchant taylors school, grundlagd 1561 af det ansedda sällskapet company of merchant taylors, som räknar sitt »Fellowship» från Edward d. 1:s dagar och som gaf sin skola till devis: Homo plantat, homo irrigat, sed Deus dat incrementum.

Charter-house free school grundad år 1611 genom en storartad donation af THOMAS SUTTON, hvaraf ännu bekostas 60 friplatser för medellösa barn.

Det torde vara öfverflödigt att längre fortsätta den långa raden af institutioner af detta slag, som England har egnat sin uppväxande ungdom. Det redan meddelade är utan tvifvel tillräckligt för att visa, huru klart det engelska folket redan under århundraden fattat betydelsen af den fysiska uppfostran såsom vilkor för en sund och kraftig utveckling af de menskliga anlagen. Visserligen hafva ej heller i England saknats representanter för det hänsynslösa skolmästaresystemet. Det tyska mångläseriet och den franska skoldressyren, det lärda slaflifvet och det uniformerade skoltvånget hafva der haft och hafva väl ännu sina nitiska målsmän lika väl som annorstädes, men kärnan af det unga Britannien har dock hållits frisk och oskadad, tack vare de fria skolorna och den fria pressen.

Redan för tre hundra år sedan angrep MONTAIGNE missbruken i skolorna, och hundrafemtio år senare egnade STEELE sin berömda penna i »Spectator» åt sina förtryckta unga vänners tjenst.

»Jag måste tillstå», skrifver han, »att jag med mycken sorg beklagat stora Britanniens barns olyckliga belägenhet, då jag betänker de fleste skolmästares okunnighet och oförstånd. Den stolta frihet, vi berömma oss af, är endast en ringa ersättning för den långa träldom och de många sorger, för hvilka vår ungdom var utsatt i en latinskola. Många af dessa tanklösa sjelfherskare utöfva sin stränghet utan ringaste afseende på barns olika anlag eller på föräldrarnes mening om deras behof. Det finnes många utmärkta karakterer, som äro väl värda att vårdas och fostras med all möjlig omsorg och varsamhet, men som dock aldrig varit ämnade att göra bekantskap med Aristoteles, Cicero eller Virgilius; och det finnes lika så många, som väl hafva förmåga att fatta hvarje ord af dessa snillen, men som dock ej föddes med smak för deras skrifter».

En lika mäktig allierad hade den engelska skolungdomen i den snillrike SMOLLETT, och på senare tider hafva MARRYAT och DICKENS med lysande framgång fört de unges talan.

Framför allt annat torde dock exemplet hafva verkat af de män, som utgått från de stora fria skolorna. På Etons register finna vi namnen NELSON, WALPOLE, BOLINGBROKE, PITT, WELLINGTON, CANNING, GRANVILLE, GLADSTONE; vid Harrow fostrades BYRON, HASTINGS, PEEL, PALMERSTON, BULWER; från Westminster kommo RUSSEL, PAGET, Lord RAGLAN, COWPER, GIBBON o. s. v.

England kan med stolthet visa på de anstalter, som fostrat desse män, och i andra länder borde man ej glömma att göra jemförelser. Man har ofta uttalat förvåning öfver den ungdomliga kraft och den uthållighet i arbete, som utmärkt så månge engelske statsmän ännu vid långt framskriden ålder, men detta visar endast, att man aldrig fattat betydelsen af fysisk uppfostran och af måtta vid det intellektuela arbetet under utvecklingsperioden. Hvad som utmärker de engelska skolorna är just denna moderation i fordringarna, hvarigenom de naturliga anlagen få tillfälle att utveckla sig, och denna omsorgsfulla vård om ungdomens fysiska helsa, som ger friskhet i lynnet, kraft i arbetet och sunda vanor för lifvet. Vid uppställande af deras arbetsordningar, som fackmännen af det äkta

högtryck-systemet finna så absurda, har man utgått från den uppfattningen, att fysisk helsa är första vilkoret för en sund och kraftig utveckling af de intellektuela förmögenheterna, att mycken kroppsrörelse är ett vilkor för den fysiska helsan, och att den fria rörelsen i fria luften är den naturligaste och bästa.

Det återstår oss att se till, hurudan den ställning är, som vårt eget folk intagit till dessa frågor, som för hvarje samhälle i dubbelt afseende äro lifsfrågor.

Uppfostrings-anstalter motsvarande de engelska »endowed schools» finnas nästan alls icke i vårt land. De lärda skolorna i Sverige leda sin första upprinnelse från de katolske biskoparne och domkapitlen. Den hufvudsakliga filologiska typ, de då erhöllo, är ännu rätt väl konserverad, och ännu äro de stälda under domkapitlens målsmanskap.

Vid reformationen gjorde sig staten till kyrkans universalarfvinge, och ungdomens undervisning blef på detta sätt en statsangelägenhet, hvarigenom ledningen af hela det svenska skolväsendet kom att hvila omedelbart i statsstyrelsens händer. Genom denna starka centralisation vanns å ena sidan kraft och enhet i organisationen af landets skolor, men å den andra blef äfven nationen i sin helhet utsatt för följderna af möjliga fel och misstag.

Det har redan länge varit ett spörjsmål, som på det närmaste rört samhällets väl eller ve, huruvida i lagstiftningen för de svenska skolorna tillbörligt afseende blifvit fästadt vid helsovården eller icke. Man har med oro och bekymmer för framtiden uppstält den frågan, huruvida längden af den dagliga arbetstid, som förutsättes såsom nödvändig för det fordrade arbetet, kan vara afpassad efter måttet af ungdomens arbetskrafter, eller om icke snarare kan antagas, att ungdomen i de svenska skolorna tager skada till sina kroppsliga och andliga förmögenheter genom bristande kroppsrörelse och otillräcklig sömn samt genom öfvermåttet af det intellektuela arbete, som skolan fordrar.

Jemföra vi de svenska skolornas arbetsordning med de mera berömda och framstående bland de engelska, så finna vi

en i ögonen fallande olikhet. Lektionstimmarnes antal per dag är i medeltal i England 4 à 5 under fyra dagar i veckan, men deremot endast 2 à 3 under de tvenne dagar, som fått namn af »half holy-days». Vid de svenska skolorna fortgå lektionerna 5 a 6 timmar hvarje dag i veckan.

I England vakar skolan öfver, att tillräcklig tid finnes för ungdomens kroppsöfningar, och har i sitt schema flera timmar hvarje dag anslagna för lekarne och bollspelen, hos oss har man några timmar gymnastik i veckan och några timmar vapenöfningar i terminen. Denna jemförelse måste blifva ännu ofördelaktigare för de svenska skolorna, om dervid tages i betraktande, att någon tid i deras schema icke blifvit för kroppsöfningarne anvisad. Dessa såväl som alla andra öfningar, sång, teckning o. s. v. måste derföre trängas in på ungdomens i skolstadgan beräknade fritid, hvarigenom tvånget ökas och arbetstiden i hemmet i sin ordning griper in på tiden för nattlig hvila. Genom gymnastiken använd i så ringa omfång kan möjligen en viss artistisk färdighet erhållas i rörelser och språng, men något större inflytande på helsa och utveckling kan man svårligen deraf vänta sig, helst som öfningarne vanligen företagas inom hus, i instängd och af damm uppfyld luft.

Det finnes derjemte en sida af det engelska skolsystemet, som alldeles saknas hos oss, men på hvilket man kan igenkänna engelsmannens vördnad för den enskildes rätt, äfven när det gäller endast en fattig skolgosses. En hvar har sin af skolan erkände »tutor», hvars pligt det är att vaka öfver, att gossen ej tager skada eller råkar in på villovägar.

Ett annat mycket anmärkningsvärdt skydd för den engelska skolungdomen erbjuder bestämningen om flere läroämnens valfrihet. Dessa kunna efter fritt val uteslutas, utan alla equivalenter, och utan att admission till universitetet derigenom hindras. De obligatoriska ämnena äro relativt få, så att de äfven af medelmåttiga krafter kunna medhinnas. Ingen gosse behöfver sålunda känna sig vara ålagd större pligter, än han med god vilja och flit kan fylla, hvilket för hans moraliska

utveckling är så vigtigt. Hvem räknar de samhällets olycksbarn, som hafva dukat under i lifvets strid endast derföre, att deras naturliga känsla af rätt och pligt blifvit dem i barndomen beröfvad genom fordringar, som öfverstigit deras krafter, och hvem kan säga, huru myeket ondt som åstadkommits genom skolornas orimliga pensa.

Äfven i detta fall finna vi sålunda en afgjord olikhet emellan de engelska skolorna och de svenska, men då hos oss några yrkanden blifvit gjorda, att föräldrar och målsmän borde tillerkännas rätt att utesluta sådana ämnen, som de anse obehöfliga eller möjligen genom öfveransträngning skadliga, har sådant af de svenske pedagogerne förklarats innebära absurda och orimliga fordringar, som ej vore värda att något afseende derpå fästades. Familjen, säger man, förstår ej sitt eget bästa och bör derföre ej heller spörjas i fråga om barnens uppfostran.

På jemförelsens väg kunna vi sålunda komma till den slutsatsen, att den vård vår uppväxande ungdom erhåller icke är den bästa, och till samma resultat kommer man äfven genom att tillämpa den allmänna helsolärans erkända lagar.

Från den psykiska medicinens synpunkt har jag redan för flera år tillbaka sökt visa, att ungdomen genomgår en verklig försvagnings-procees i våra skolor, och att hjernans utveckling skadas genom det abnorma kongestionstillståndet och den onaturligt minskade sömnen. Samma åsigter hafva äfven blifvit uttalade i Finland, der Helsingfors Dagblad åren 1872—73 innehållit sakrika uppsatser »om skolungdomens fysiska uppfostran». Författaren till dessa undersökningar framlägger här till sina finska landsmäns begrundande tankar och åsigter. som så fullkomligt äro i öfverensstämmelse med dem, jag länge hyst, och äfven till någon del offentligen uttalat, att jag icke anser mig bättre kunna använda denna stund, då jag genom edert förtroende erhållit ordet, än genom att anföra några af hans insigtsfulla och vältaliga ord.

»Det gifves en grundsanning med afseende å uppfostran, som öfverlemnades åt efterverlden af den klassiska forntiden, hvilkens storhets grundval den var, men som sedermera dels

föraktats, dels råkat i glömska och, ehuru åter sedan Luthers tider predikad af flere djupblickande tänkare, allt ännu mycket för litet uppskattas, isynnerhet i vårt land, af dem, som hafva sig anförtrodt det vigtiga kallet att uppfostra Finlands framtidshopp, dess ungdom. Denna sanning kan uttryckas sålunda: Menniskan är ett lefvande helt, hennes andes utveckling och helsa äro på det innerligaste förenade med kroppens, hvarföre dennas vård och uppöfning aldrig kan försummas, utan att detta sker på andelifvets, intelligensens och moralens bekostnad. Ty i samma mån som menniskan, isynnerhet i ungdomen, försummar att utbilda och beherrska sin kropp, i samma mån blir hon en ömklig slaf af densamma, af de sinnliga lustarna och af yttre naturförhållanden. Hjelplöshet, osedlighet och sjuklighet blifva hennes följeslagare genom lifvet, förbittra dess glädje och göra henne i större eller mindre grad oduglig till hennes jordiska bestämmelse, arbetet för familjen, samhället, fosterlandet, menskligheten» [1]).

»Frågan om öfveransträngningen i skolan har på senare tider hos oss ofta diskuterats och torde höra till dem, hvilka ej så lätt låta undanskjuta sig af dagens vexlande mångahanda. Åtminstone tro vi, att föräldrar ej så lätt skola glömma den, utan gerna se den ånyo upptagen för att behjertas och ytterligare belysas».

»Vid ett närmare öfvervägande finner man lätt, att all öfveransträngning är sammansatt af tvenne faktorer eller rättare utgör ett missförhållande mellan dem: det verkstälda arbetet å ena sidan och den till detsammas utförande disponibla kraften å den andra. Häraf följer, att i samma mån arbetet ökas, måste kraften ökas, såvida ej öfveransträngning eller åtminstone fara för en sådan skall inträffa».

»Det är allmänt bekant, att den mängd kunskaper, som nu fordras till studentexamen, är vida, kanske mångdubbelt större än hvad som fordrades för ett halft sekel sedan. Att fordringarne hvad noggranhet af inlärandet beträffar äfven ökats

1) 1873. N:o 33.

och ständigt ökas, allt eftersom lärarnes duglighet blir allmännare och facklärarcsystemet införes, torde ej heller kunna bestridas, då ju detta just är den följd, som åsyftas med dessa förbättringar. Hafva nu de nya metoderna i samma mån lättat elevernas arbete? Kan man härpå svara ja, så kan vår tid sannerligen prisa sig lycklig att hafva funnit en kungsväg till vetandet».

»Vi tro således, att redan på de lägsta klasserna öfveransträngning i sjelfva skolan nu förtiden förekommer oftare än förr, om ock hemarbetet är mindre. Men redan på mellanklasserna ökas detta betänkligt genom de många lärarne, som hvar och en drifva på sitt ämne.... Slutligen stiger hemarbetet på de högsta klasserna till en förfärande grad, som lemnar ynglingarne tid hvarken till att äta eller sofva i lugn, än mindre att njuta af kamrat- och familjelifvet, nämligen om detta ej skall ske på lexläsningens bekostnad. Hela menniskan skall nu uppgå i skolgossen eller rättare i en pluggningsmaschin. Detta onaturliga förhållande når sin höjdpunkt under sista terminen på skolan, då tentamina skola genomgås. Att blott några månader tillbragta i sådan läsfeber äro tillräckliga att bryta t. o. m. en stark helsa, är en naturlag och mångens sorgliga erfarenhet» [1]).

En författare säger sig »kunna intyga, att lärjungarne ej ens på goss-skolornas högsta klasser sysselsättas af skolan strängare än att en à två timmar dagligen, utom friqvarterna, mat- och gymnastik-stunderna, kunna egnas åt kroppens stärkande och vård samt ungefär åtta timmar i medeltal åt sömn. På anhållan om samvetsgranna, anonyma uppgifter angående dessa förhållanden på en lärd skolas högsta klass hafva vi nyligen fått emottaga 12 elevers skriftliga svar. Dessa hafva endast från de elevers sida (halfva antalet), som sitta andra året på klassen något så när bekräftat författarens uppgift. De öfrige, som äro första året på klassen, hafva deremot uppgifvit sin sofftid till 6 à 7 1/2 timme i vanliga fall, vid svårare lexor

---

1) 1872. N:o 237.

åter mellan 5 och 6 timmar, en 4, en 7 timmar. Desamme hafva uppgifvit tiden för tillsängsgåendet emellan kl. 12 och 1/2 2, en före 12, i vanliga fall, vid svårare lexor åter emellan kl. 1 och 3, samt antalet timmar, som dagligen i medeltal åtgå till lexläsning o. a. hemarbeten till 7 à 9. På skolan hafva de dessutom 5 timmar dagligen tankearbete. Lägges nu härtill, att dessa elever hade långa lexor att bereda sig på under julferierna, och att den dagliga (nattliga) arbetstiden vid tentamina, som räcka två månader, ökas med 3 à 4 timmar på sömnens bekostnad, så göra reflexionerna sig sjelfva. En af dem må här uttalas: de flesta civiliserade länders lagar förbjuda djurplågeri och barns användande till nattarbete vid fabrikerna; när skall då skolungdomen få åtnjuta lagens skydd»?[1])

»Både för ögonens bevarande och för andningens, blodomloppets och matsmältningens riktiga försiggående äfvensom för ryggradens raka växt är en god ställning under arbetet af synnerlig vigt».

»Sittandets skadlighet tilltar i samma mån ställningen dervid är sned, framåtlutande eller rentaf hoptryckt. Blodets omlopp hämmas isynnerhet i benen, hvarföre det stockar sig i underlif, bröst och hufvud, andedrägten minskas, underlifvets organer hopptryckas och störas i sin verksamhet, ryggen slappas och växer sned, ögonen försvagas och blifva närsynte och sinnet nedtryckes, med ett ord, denna allmänna sjuklighet och hopkrumpenhet till kropp och själ uppkommer, hvilken man benämner förlästhet eller »ett klassiskt utseende». Detta är ingalunda någon sällsynthet bland nutidens studerande ungdom, enär en sådan dålig sittställning är den vanliga i våra skolor, i hvilka ungdomen i medeltal får sitta 1,000 timmar årligen under sin bästa växttid».

»Vi komma nu till kapitlet om vexling emellan själs- och kropps- (hjern- och muskel-) ansträngning, hvilken är ett oundgängligt vilkor för helsan. Denna förutan uppstår öfveransträngning och krafternas utslitning. Ensidigt arbete, antingen

---

1) 1873. N:o 47.

kropps- eller själsansträngande, utsträckt till 8 à 10 timmar dagligen torde vara det mesta en fullvuxen och fullt frisk menniska går ut med i längden, nämligen om det skall arbetas med full energi och ej vara ett matt släpande. Att fordra det af ett växande barn är en orimlighet. Intet vinnes heller med sådana forcerade studier. Endast den kunskap, som hinner smältas och inverka på hjertat, är verkligt bildande, all annan blott förströr, söndrar och mattar själen samt glömmes mycket hastigt. Fyra timmar på skolan jemte 2 à 3 timmars hemarbete dagligen borde vara maximum för ungdomens studietid. Direkta försök i England ha också visat, att man med 4 lektioner om dagen kommer lika långt som med 6, nämligen om de öfverblifna användes till verklig rekreation. Denna består för stillasittande och studerande i muskelansträngning, i form af handarbete, lek eller gymnastik».

»Handarbetet, ett så vigtigt uppfostringsmedel för hand och öga, för det praktiska sinnets och smakens odling, begagnas såsom sådant hos oss tyvärr endast vid fruntimmersskolor, seminarierna och några folkskolor på landet. Deraf denna otymplighet att handtera de enklaste instrumenter, hammaren, sågen, knifven, som nästan är ett kännetecken på den lärda skolans elever — en brist som i framtiden ofta kännes svår och får dyrt betalas. Minst en eftermiddag i veckan borde hvarje gosse sysselsättas på en verkstad»[1]).

»Slutligen komma vi till de tvenne, i nära samband med hvarandra stående rekreations- och bildningsmedlen, leken och gymnastiken. Att de haft sin gyllene tid, då de utgjorde hela den ena hälften af uppfostran, under det musiken och öfriga sköna konster jemte vetenskapliga studier utgjorde den andra hälften, är en allom bekant sak. Vi påminna blott derom, att de män, som så uppfostrades, frambragte arbeten i konst och literatur, som ännu efter 2,000 år anses för ouppnådda af följande slägten. Att de äfven i framtiden skola anses mönstergiltiga, långt efter det alstren af våra nutida skolors

---

1) 1872. N:o 246.

lärdomsljus fallit i glömska, är ingen förmätenhet att påstå. Frågas derföre billigt: har menniskonaturen försämrats, eller har uppfostran slagit in på orätt väg, då den gjorde lek och gymnastik till föraktade biämnen, till blott rekreationsmedel i skolan eller helt och hållet uteslöt dem derifrån? Svaret ligger för öppen dag. Hellas har visat verlden, att den ädlaste humanism, den högsta idealism måste hafva sin rot i och uppspringa ur en strängt realistisk grund, att själens bildning är beroende af kroppens, att en uppfostran utan kroppsöfningar är slafvens lott och kännemärke samt föder ett slafviskt sinne, en förkrumpen själ i en förkrumpen kropp».

»I England, karakterernas land, äro lekar och kroppsöfningar ännu betraktade såsom vigtiga uppfostringsmedel, till en del obligatoriska vid de anseddaste lärda skolorna, och de flesta öfriga skolors ungdom är hela lördagen fri från lektioner för att vara ledig till leken».

»I Tyskland äro också de flesta gymnastiksalar omgifna af lekplatser, ja ofta saknas salen, men ej platsen. Skolgymnastiken är likväl der endast några decennier gammal. Dess nationela betydelse erkändes dock allmänt under det sista kriget, och segrarne säga sig hafva den att tacka för mycket. — I Sverige, der skolgymnastiken utgöres af en blandning af militär- och sjukgymnastik, beräknad endast för kroppen och dess helsa, men vanligen ytterst enformig och tråkig för det unga sinnet, förbiser man äfven lekplatsens betydelse och tyckes ofta godt trifvas i moln af damm».

»Vi hafva förut talat om den friska luftens oersättlighet af något annat. Denna njutes bäst på lekplatsen, hvilken derför bör vara omgifven af breda täckta gångar med grusbotten, så att ungdomen under alla fristunder må kunna vistas ute, oberoende af vädret. Att en skola utan lekplats är lika förfelad, som en uppfostran utan lek, en ungdom utan glädje, anse vi derföre ej vidare behöfva framhållas».

»Allt det onda, som är en följd af bristerna och förbrytelserna i ofvannppräknade många afseenden, anser man nu

böra motverkas och upphäfvas genom två eller tre timmars gymnastik i veckan — det är det pris man vill betala för full aflat för alla sina synder mot helsolagarne — och visar sig denne oförmögen härtill, så får gymnastiken ofta felet för alltsammans, ja många föräldrar göra sig de besynnerligaste föreställningar om dess förmenta skadliga inverkan på deras barn, under det de alls icke misstänka de verkliga orsakerna till deras älsklingars sjuklighet. Oaktadt de höga anspråk, som ställas på gymnastiken, är den dock ett stjufbarn i skolan, så att vitsordet för densamma ej räknas med i det allmänna vitsordet, lokalen och redskapen oftast äro högst bristfälliga och lärarnes insigt och skicklighet inskränka sig till ett minimum. Att gymnastiken, nämligen i en god lokal och under en god lärares ledning, kan verka och äfven afser att verka välgörande på elevernas helsotillstånd, torde ej bestridas. Men alldeles falskt är det att fordra mycket af den ensam, ifall helsolagarne för öfrigt ej efterlefvas».

»Halftimmar i gymnastik, instuckna emellan andra lektioner, åstadkomma ej rekreation (dertill har man friqvarter), utan öka ytterligare det ofvan omtalade högst förderfliga jagandet från den ena sysselsättningen till den andra. Äfven före och efter gymnastiken behöfves en friqvart, på det lexorna må hinna blåsas ur hågen och åter hafva tid att efteråt småningom intaga densamma. Uppmärksamhet och tanke, håg och lust måste vara fullt med på gymnastiksalen. Endast då blifva dessa timmar verkligt helsosamma och en handledande uppmuntran för eleverna att äfven på mellantiderna förkofra sig i kroppsöfningar. Det mått af kroppsöfning, som kommer ungdomen till del under gymnastiktimmarne, äfven om dessas antal fördubblades, får nämligen ej betraktas såsom en tillräcklig ersättning för, utan blott såsom en anvisning till att skicka sig och öfva sig dessemellan. Men nödgas eleverna att i st. för dessa timmar stå en stund med hufvudet fullt af lextankar och mekaniskt utföra vissa förut bekanta och evigt upprepade rörelser, så gagnar det föga eller intet, utan väcker blott leda

vid alltsammans, men gymnastik kan också sådant minst af allt kallas»[1]).

Vår finske kollega afslutar sina uppsatser med några tänkvärda ord af amerikanaren CHANNING. »Uppfostran är fröet till alla andra förbättringar, den är menniskoslägtets vigtigaste angelägenhet. — Mängden tror, att uppfostran består i att stoppa i barnets själ ett visst mått af kunskaper, att lära det läsandets och skrifvandets mekanism, att belasta minnet med ord eller att inöfva en gosse till vana i ett yrke. Uppfostrans sanna mål är att utveckla och leda på rätt väg hela vår natur. Den bör afse att framkalla kraft af hvarje slag — kraft att tänka, känna, vilja och handla; kraft att iakttaga, göra slutsatser, bedöma och verkställa; kraft att klart uppfatta goda ändamål och att fullfölja dem med eftertryck; kraft att sjelf uppnå och sprida omkring sig lycka. Läsandet är blott ett medel, uppfostrans sak är att lära oss bästa sättet att använda detsamma. Förståndet blef ej skapadt för att passivt emottaga ord, data, facta, utan för att vara verksamt i sökandet efter sanningen»[2]).

Den röst, som sålunda gifvit ett gensvar från vårt broderland Finland i en äfven dess lifsfråga, styrker mig i den uppfattning, jag redan förut uttalat inför Upsala Läkareförening, att det är medicinens uppgift att lösa frågan och icke pedagogikens. För att inse och klart fatta de faror, som hota vårt folk genom den dubbla missvård, för hvilken vår uppväxande ungdom nu är utsatt, fordras en kännedom om vilkoren för det fysiska lifvets normala bestånd, äfvensom om rubbningarna deraf, som ej kan väntas af en och hvar. Medicinens framtidsuppgift är att taga vård ej blott om individens, utan äfven om slägtets fysiska lif, och många tecken tyda på, att vi närma oss den tid, då en sådan uppgift kan bringas till utförande. Den allmänna helsovården träder alltmer fram bland de medicinska disciplinerna, och den tid kan ej vara aflägsen, då

1) 1872. N:o 247.
2) 1873. N:o 47.

den fråga, som i dag sysselsatt oss, genom dess och den psykiska medieinens hjelp skall vinna sin slutliga och definitiva lösning.

Men må vi icke förbise vår gemensamma pligt att i hvad på oss ankommer söka förkorta denna tid, som dock är en tid af daglig förlust på det andliga området, såväl som på det lekamliga. Läkaren är kallad att vara det fysiska lifvets väktare. Han skall noga bevaka alla de vägar, som leda till lifvets källa, att der ej må inkomma några förstörelsens elementer, men han skall äfven se till, att källans lopp ej hindras eller fördämmes. Sker sådant, må han aldrig dagtinga med sin öfvertygelse, den må vara androm behaglig eller icke, utan städse vara redo att med ord och gerning ställa sig i sanningens tjenst.

I det föregående har jag sökt visa, att de folk i äldre och nyare tider, som varit mest betydande genom fysisk, intellektuel och sedlig kraft, varit de som egnat största omsorgen åt sina barns uppfostran i såväl kroppsligt, som andligt hänseende, samt att hos dem dagliga kroppsöfningar varit hufvudmedlet vid den fysiska vården.

Jag anser det äfven vara ådagalagdt, att den fysiska vård och särskildt den kroppsrörelse, som vår egen ungdom erhåller, icke på något sätt kan ställas i jemförelse med dessa folks, och att en fullständig reform af vårt uppfostringsväsende derföre är af nöden. Det intellektuela arbetets timmar måste minskas och tiden för kroppens rörelse i samma proportion ökas, men framför allt måste omsorgsfullt tillses, att tiden för den nattliga sömnen blir fullt tillräcklig, ty deraf beror dock ytterst den psykiska helsan, jordelifvets förnämsta goda.

Jag kan ej lemna det ämne, som nu under några ögonblick tagit vår uppmärksamhet i anspråk, utan att kasta en blick på ännu en sida deraf. För mången synes det vara tillräckligt betryggande för vår framtid, att vi redan i mer än 60 år fått vara i ostörd besittning af alla fredens välsignelser, likasom kunde denna fred ej mera störas. Denna säkerhetens sömn är i och för sig en anledning till oro. Den visar en

svaghet i förmågan att se klart i de menskliga tingen, som icke bådar godt för framtiden. Hvem vet, om icke stridens röda hane snart nog kan sträcka sina vingar till flygt äfven in öfver våra kuster, och huru skola då de fylkingar se ut, i hvilka vår ungdom skall gå att kläda blodig skjorta för fosterlandet? Huru många skola väl ännu förmå att följa fanan efter några veckors marscher och bivuaker på fält och i skog? Måtte de, som hafva påtagit sig det dryga ansvaret för ungdomens utbildning, icke förglömma, att uthållighet och vana icke kunna erhållas utan lång och trägen öfning.

Äfven från synpunkten af vår nationela tillvaro äro sålunda kroppsöfningar för vår ungdom oafvisligen nödvändiga, såsom redan från denna plats blifvit klart ådagalagdt af en föregående talare, men för att uppfylla sitt ändamål måste de taga sin början i skolans första klass och fortgå tilldess ynglingen lemnar universitetet. Högskolans ungdom bör gå i spetsen, då det gäller att egna tacksamhetens första gärd åt fäderneslandet, och det kan derföre ej innebära någon orimlig fordran, att hvarje yngling, som är fri från lyte, bör under den tid han åtnjuter statens undervisning dagligen öfva och utbilda sin kropp, och jemväl lära sig de vapens bruk, hvarmed han kan blifva kallad att en gång värna sitt fosterland.

Endast så skall vår ungdom åter förmå att visa samma kraft, som fordom utmärkte det svenska folket, och en hvar i profvets stund kunna vara redo att göra sin pligt.

(Aftryck ur Upsala Läkareförenings Förhandlingar.)

Upsala, Ed. Berling, 1876.